

МЕНЕДЖМЕНТ БАНКІВСЬКОГО МІКРОКРЕДИТУВАННЯ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

© Борщук І.В., Шквір В.Д., 2007

Висвітлено сучасний стан кредитування малого і середнього бізнесу в Україні, розглянуто основні проблеми банківського менеджменту мікрокредитування та запропоновано напрями його вдосконалення. Зокрема, виділено такі аспекти покращання менеджменту банківського мікрокредитування, як вдосконалення механізмів отримання мікrokредитів та законодавча регламентація мікрокредитування комерційними банками.

The contemporary crediting condition of small and average business in Ukraine is covered, the basic problems of bank management of microcrediting and the offer of a way of its improvement are considered in the article. In particular, such aspects of improvement of bank management of microcrediting, as improvement of mechanisms of reception of microcredits and a legislative regulation of process of microcrediting by commercial banks are allocated.

Постановка проблеми. Сьогоднішній малий і середній бізнес, будучи однією з рушійних сил економіки, стає вагомим джерелом інновацій. Так, зокрема, доходи від підприємництва у розвинутих країнах становлять 40–60 % ВВП, а у сфері малого бізнесу зайнято понад 50 % працюючого населення світу [2]. В Україні частка малого бізнесу у виробництві ВВП становить менше, ніж 10 %, саме тому очевидною є необхідність розвитку цього сектору економіки [2]. Попри те, сьогодні українські мікро- і малі підприємства стикаються з великою кількістю проблем, однією з яких є проблема залучення кредитних ресурсів – як короткотермінових, так і довгострокових. Незважаючи на те, що за останні роки практично всі українські банки активно працюють у сфері мікрокредитування, якість цих банківських послуг ще на доволі низькому рівні. Головною проблемою залишається відсутність ефективних банківських технологій, які мають істотні відмінності у питаннях кредитного аналізу, системи моніторингу та адміністрування кредиту від звичайних процедур кредитування, а також рівень управлінських навиків у сфері мікрокредитування. З огляду на це важливо розглянути сучасний стан, наявні проблеми та перспективи банківського менеджменту у сфері мікрокредитування.

Аналіз досліджень і публікацій. Сьогодні кількість публікацій, що стосуються вітчизняного менеджменту банківського мікрокредитування є незначною, позаяк такий напрямок кредитування освоєний українськими банками порівняно недавно, а сама процедура мікрокредитування законодавчо досі не регламентована. Значну увагу в дослідженні цього питання приділено фахівцями аналітичного центру “Академія”, а також Радою молодих підприємців України, в науково-практичних виданнях яких зібрані аналітичні матеріали та практичні рекомендації з ефективного залучення банківських кредитів малим і середнім бізнесом.

Цілі статті. Цілями статті є:

- виділення основних проблем кредитування малого та середнього бізнесу, а також банківського менеджменту у сфері мікрокредитування;
- надання рекомендацій щодо вдосконалення менеджменту банківського мікрокредитування.

Основний матеріал. Мікрокредитування у сільськогосподарській практиці вважається у світі загально визнаним методом боротьби з соціальною бідністю, забезпечення зайнятості населення та створення нових робочих місць. Світовий досвід засвідчує, що вирішення важливих економічних і соціальних проблем неможливе без розвитку підприємницької сфери. Так, у США саме малий бізнес засновує 86 % усіх нових робочих місць і охоплює 60 % робочої сили. Його частка у ВВП сягає 40 % [1, с.9].

Проте навіть у реаліях високорозвиненої економіки малі підприємства перебувають у зоні підвищеного ризику, потребуючи підтримки з боку банківської системи. Отже, з огляду на соціально-економічну значущість мікрокредитування для суспільного розвитку 2005 рік було проголошено ООН міжнародним роком мікрокредитування.

Специфіка мікрокредитування вимагає зовсім іншого підходу до механізму надання кредиту. Робота з “малими коштами”, особливості психології клієнта, відмінність в умовах надання й проведення фінансового моніторингу вимагають, крім інших традиційних умов особливого підходу до банківського менеджменту мікрокредитування.

Для вітчизняних банків характерний низький рівень капіталізації, механізмів та інструментів управління ризиками, висока собівартість банківських операцій та рівень необґрунтованих витрат, низька рентабельність та дорогі ресурси. Однак найістотношою проблемою є низький рівень банківського менеджменту та корпоративного управління.

Зрозуміло, що мікро- і малі підприємства в Україні працюють у середовищі підвищеного ризику і невизначеності. Отже, при кредитуванні цього сегменту економіки банки беруть на себе вищі ризики, а тому повинні володіти ефективними технологіями для визначення об'єктивної фінансово-економічної оцінки діяльності малих підприємств.

Українські банки тривалий час не відважувалися будувати кредитні відносини з малим і середнім бізнесом насамперед через високий ступінь ризиків та значну вартість фінансових ресурсів при мікрокредитуванні (в 2005 р. частка мікrokредитів у структурі кредитного портфелю банків становила близько 2 %) [1, с.9]. В умовах обмеженості власних і залучених фінансових ресурсів банки більше зацікавлені у співпраці з кількома великими клієнтами замість багатьох малих, собівартість обслуговування яких значно вища.

Та останнім часом змінюються навіть принципи ведення банківського бізнесу. Збільшувати обсяги кредитування малих підприємств мають намір практично всі українські банки. Однак перевагу мають насамперед ті, які є партнерами Програми мікрокредитування в Україні, здійснюваної Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР) та Німецько-українським фондом (НУФ).

Для поліпшення фінансового становища малих і середніх підприємств в Україні у вересні 1996 р. уряд Німеччини ініціював надання українським комерційним банкам спеціальної кредитної лінії - Німецько-українського фонду. Початковий капітал цього фонду був наданий Кредитною Установою для Реконструкції (KfW), Національним банком України і Міністерством фінансів України. Грошові кошти були надані Україні безоплатно у вигляді гранту на підтримку мікро- та малих підприємств і спільних німецько-українських підприємств. А в грудні 1998 р. Європейський банк реконструкції та розвитку за підтримки ТАСІС – Програми Європейського Союзу та USAID – Агентства США з міжнародного розвитку започаткували Програму мікрокредитування ЄБРР, метою якої також була підтримка українських мікро- та малих підприємств. Оскільки менеджмент обох цих програм здійснювала міжнародна консалтингова компанія International Project Consult (IPC), вони були поєднані в одну спільну програму, що отримала назву “Програма мікрокредитування в Україні (ПМКУ).

У межах цієї програми фінансування мікро- і малих підприємств здійснюють сім українських банків: “Райффайзен банк Аваль” (колишній банк “Аваль” партнер ПМКУ з 1997 р.), “Приватбанк” (з 1997 р.), банк “Форум” (з 2000 р.), “ПроКредитБанк” (з 2001 р.), банк “Надра” (з 2003 р.), “Кредитпромбанк” (з 2004 р.), “Кредобанк” (з 2006 р.).

Уповноважені банки мають можливість працювати з порівняно дешевими іноземними ресурсами (ресурси банки отримують за ставками в діапазоні від Libor + 1,5% до Libor + 3%) і

користуватися перевіреними банківськими технологіями. Більшість ж українських банків надають мікрокредити, орієнтуючись не на іноземні ресурси, а на власні пасиви. Але головною проблемою для цих банків залишається відсутність ефективних технологій, відмінних від звичайних процедур кредитування. Отже, технічна підтримка забезпечує банкам-партнерам ПМКУ серйозні конкурентні переваги в сфері мікрокредитування.

Банки-партнери Програми мікрокредитування в Україні отримують систематичну технічну допомогу, що надає їм можливість розробляти кредитні продукти, прийнятні для цільових груп, визначати реальну кредитоспроможність потенційних позичальників і оцінювати можливі ризики, а також контролювати і нарощувати свої кредитні портфелі. Вид і обсяг технічної допомоги, наданої ІРС через уповноважених консультантів ПМКУ, залежить від стадії, на якій перебуває кожен з банків-партнерів. На початковій стадії роботи з банком консультант у тісній співпраці з керівництвом банку відіграє активну роль практично у всіх сферах діяльності мікрокредитування, таких, як відбір та навчання персоналу, розробка продуктів, відкриття нових відділів кредитування малого та середнього бізнесу у філіях банку, організація робочого процесу, моніторинг кредитного портфелю, розробка стандартів та інструкцій для нових департаментів мікрокредитування та їхніх структурних підрозділів.

Загалом, здійснюючи менеджмент програми мікрокредитування в Україні, ІРС основну увагу приділяє організації навчання кредитних експертів уповноважених банків за німецькою кредитною технологією та встановленню в кожному відділі мікрокредитування системи моніторингу кредитів. Наприкінці 2006 року сукупний портфель всіх банків-партнерів ПМКУ становив 2 % сукупних банківських кредитів приватному сектору держави [3]. Починаючи з квітня 1997 р. по жовтень 2006 р., мікро- та малі підприємства України за програмою мікрокредитування отримали близько 318 000 кредитів на суму понад 2 млрд. доларів США [3].

Загалом метою мікрокредитування в Україні є розширення малого та середнього бізнесу, зокрема кредитування приватних підприємств, мікро- та малих підприємств за рахунок власних та залучених коштів банку. Мікрокредити надають на фінансування підприємств, що працюють у галузі торгівлі, дрібного виробництва, надання послуг та для потреб виробництва, ремонтних робіт, проектів у сфері обслуговування, здійснення капітальних інвестицій.

Одним з концептуальних підходів до кредитування малого і середнього бізнесу є те, що технологія мікрокредитування передбачає не оцінку активів і бізнес-планів клієнта на майбутнє, а його спроможність погашати кредит на момент видання кредиту. Тобто необхідною умовою програми мікрокредитування є видавання кредитів під діючий бізнес.

Основним критерієм ефективного менеджменту банківського мікрокредитування повинно бути запровадження кредитної технології, що ґрунтується на аналізі характеру та історії позичальника, фінансового аналізу його діючого бізнесу, вірогідності та прибутковості запропонованого проекту та системи моніторингу кредитів. Особливістю мікрокредитування є врахування неофіційного прибутку від бізнесу і аналіз соціально-економічного становища клієнта загалом.

Аналізуючи фінансово-економічний стан позичальників мікро- та малих підприємств, кредитний експерт складає звіт про прибутки та збитки за останні три(шість) місяців (залежно від сфери діяльності позичальника), баланс на день здійснення аналізу та прогноз руху грошових потоків (якщо сума кредиту більша за 20 000 доларів США). Аналізуючи фінансовий стан та кредитоспроможність позичальника в межах програми мікрокредитування, рекомендується розраховувати 11 фінансових показників, за допомогою яких можна порівняти розмір кредиту і реальний стан бізнесу, що аналізують, а відповідно, зберегти оптимальний обсяг та якість портфелю мікрокредитування. До таких показників належать коефіцієнти загальної та абсолютної ліквідності, частка власного капіталу, коефіцієнти оборотності, дебіторської та кредиторської заборгованості, коефіцієнт співвідношення між сумою власного капіталу і сумою кредиту та інші. Одним з найважливіших показників є коефіцієнт покриття внеску за кредитом вільними коштами в кінці місяця, нормативне значення якого 1,5.

На основі аналізу та опрацювання повного пакета документів кредитним експертом повинно бути складене резюме за цим мікрокредитом, що містить економічне обґрунтування видання

кредиту, загальну інформацію про діяльність позичальника і його фінансово-економічний стан, дані про забезпечення кредиту. Вартість забезпечення визначається дисконтуванням ринкової вартості майна, яке надається в заставу. Нормативне значення коефіцієнта покриття кредиту заставою залежно від виду забезпечення (ліквідне, малоліквідне) 1,1 – 1,5, що є значно нижчим, ніж за іншими видами кредитів, адже пріоритетним під час видання мікrokредиту повинен бути діючий бізнес клієнта, а не наявність великої застави чи бізнес-плану на майбутнє.

Велику увагу необхідно приділяти психологічним аспектам роботи з клієнтами, що відіграє провідну роль саме у мікrokредитуванні. Важливим чинником, що впливає на якість кредитного портфелю, є ефективний моніторинг. Зокрема, технологія мікrokредитування передбачає щомісячний експрес-аналіз фінансового стану позичальника.

Мікrokредитування сьогодні є швидким та надійним джерелом фінансування, що дає змогу значно мінімізувати витрати у разі отримання кредиту. Особлива увага приділяється тим бізнес-групам, які зазвичай не отримують належної уваги, наприклад, малі підприємці, що займаються дрібною торгівлею на місцевих ринках.

Важливим для вивчення стану мікrokредитування в Україні є аналіз чинників, що перешкоджають розвитку цього фінансового інструменту. Спеціалістами аналітичного центру “Академія” проведено опитування для виявлення основних перешкод доступу українських підприємств до мікrokредитів. Умовно запропоновані позиції дослідження охоплювали три групи питань, що найбільше впливають на стан мікrokредитування в Україні, а саме: умови процедурного забезпечення надання позик, сприяння органів влади всіх рівнів розвитку мікrokредитування та психологічний фактор. Респондентам було запропоновано вибрати з переліку лише один з визначених факторів (див. таблицю) [2].

Фактори, що перешкоджають розвитку мікrokредитування в Україні (результати анкетування, %)

1. Складна процедура отримання кредиту	20,4 %
2. Фактор страху “життя в борг”	15,7 %
3. Державна підтримка розвитку мікrokредитування недостатня	13,9 %
4. Відсутність елементарних знань про порядок отримання мікrokредиту	12,9 %
5. Відсутність майна під заставу	11,2 %
6. Пасивність	9,3 %
7. Високі банківські процентні ставки	8,3 %
8. Відсутність законодавчої регламентації мікrokредитування в Україні	5,5 %
9. Небажання комерційних банків займатися мікrokредитуванням	2,8%

Як бачимо, результати опитувань визначення респондентами основних перешкод розвитку мікrokредитування в Україні демонструють їхню фактичну рівноцінність та рівнозначність. Отже, подолання основних перешкод розвитку мікrokредитування в Україні потребує комплексного підходу, складовими якого можуть стати: спрощення механізмів отримання мікrokредитів та законодавча регламентація мікrokредитування комерційними банками. Адже сьогодні не існує жодного закону, який би регулював мікrokредитування в Україні. Проект Закону України “Про мікrokредитування суб’єктів малого підприємництва спеціалізованими установами”, розроблений Державним комітетом підприємництва ще у 2000 році, досі не прийнято.

Висновки. Сьогодні основні акценти в удосконаленні мікrokредитування зміщуються з високої вартості кредитів і тривалості процедури їхнього оформлення у бік удосконалення банківського обслуговування мікrokредитів, а, отже, покращання менеджменту кредитування малого і середнього бізнесу.

Основними аспектами вдосконалення банківського менеджменту мікrokредитування є:

- спрощення процедури мікrokредитування та зменшення терміну опрацювання кредитних заявок;

- розробка та впровадження комп'ютерних банківських прикладних програм;
- створення спеціальних банківських порталів для малого бізнесу;
- запровадження класифікації мікрокредитів за їхнім розміром з встановленням адекватних систем оцінки фінансово-економічного стану клієнта та забезпечення за кредитом;
- впровадження механізму ковзної процентної ставки за довгостроковими кредитами;
- надання овердрафтних мікрокредитів;
- вдосконалення законодавчого забезпечення діяльності банків у сфері мікрокредитування.

Підсумовуючи викладений матеріал та його аналіз, зазначимо, що подолання основних перешкод розвитку мікрокредитування в Україні потребує комплексного підходу, основними складовими якого є вдосконалення механізмів отримання мікрокредитів та законодавча регламентація мікрокредитування комерційними банками.

1. Міхальська А.В., Перцовський К.С., Перцовський О.С. Макроефекти від мікрокредитів. – К., 2005. 2. www.microcredit.com.ua. 3. www.ukrbusiness.com.ua.

УДК 35.073.513.1:336.228(477)

С.Ю. Бушко

Ужгородський національний університет,
кафедра обліку і аудиту

НЕДОЛІКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ОПОДАТКУВАННЯ ЛІЗИНГУ В УКРАЇНІ

© Бушко С.Ю., 2007

Лізинг як фінансовий інструмент ефективно зарекомендував себе в світі. Його розвиток в Україні супроводжується деякими негативними особливостями і труднощами, які виникають внаслідок недосконалості національного законодавства. Запропонований алгоритм вирішення деяких проблем, що дасть можливість ефективно використовувати лізинг в Україні і надасть йому перспективи розвитку.

Leasing is a financial instrument which proves successfully in the world. Its evolution in Ukraine has many negative moments and problems which arise because national legislation is imperfect. Author proposed algorithm which decide many problems and it permit use leasing in Ukraine successfully, and take its outlook for development. Language is Ukrainian.

Лізинг, один з сучасних ефективних фінансових інструментів, дає змогу як юридичним особам всіх форм власності, так і фізичним придбавати необхідне майно, одержавши його одразу після укладання відповідного договору лізингу і здійснюючи розрахунки протягом тривалих термінів.

Завдяки особливостям українського законодавства 1990-х–2000-х років найбільшого поширення в Україні набув так званий оперативний лізинг, що є фактично звичайною класичною орендою. Після ухвалення останніми роками істотних законодавчих змін у сфері лізингу, спостерігається явна тенденція – зниження обсягів так званого оперативного лізингу, і одночасно інтенсивне зростання фінансового лізингу, а також попит на класичний оперативний лізинг.

Операції лізингу займають значний сегмент ринку нерухомості не тільки за кордоном, але й в Україні. Так, за попередніми підрахунками банківських фахівців орендні платежі з комерційної нерухомості українських підприємств становлять близько 200 млн. грн. у рік. Це фінансові витрати компаній, які за допомогою лізингу можуть замінити нерухомість на власність.

Фінансовий лізинг комерційної нерухомості почав розвиватися в Україні порівняно недавно, інформованість потенційних лізингоодержувачів про такий фінансовий інструмент, ще не достатня. Внаслідок цього багато підприємств, аналізуючи питання про джерела придбання нерухомості,